

ULUSLARARASI SPORUN YAPISAL DÜZENİ(*)(**)

Prof. Dr. Michael R. WILL(*)**

Çeviren: Doç. Dr. Cengiz KOÇHİSARLIOĞLU(**)**

Konuyu sunmak için, iki somut olayı size anlatmama izin veriniz: Önce, Amerikalı *Renaldo Nehemiah* olayı (1982 /1983) (1), sonra, aradan beş yıl geçince meydana gelmiş olan ve hepimizin bildiği İsviçreli *Sandra Gasser* olayı (1987/1988) (2).

Bu olaylardan birincisi, örgütlenmiş uluslararası sporun yapısal düzeninin nasıl işlediğini hayranlık verici bir biçimde ortaya koymaktadır. 110 metrede (12, 93 saniyeyle) dünya şampiyonu bir engelli koşu koşucusu söz konusudur. *Renaldo Nehemiah*, kendi dalı olan engelli koşu dalından başka bir dal, Amerikan futbolu dalında 1982 yılında bir profesyonellik sözleşmesi yapmıştı. Alacağı aşağı yukarı iki milyon dolar, olimpiik kurallara göre, amatör konumunun kaybına neden olmuştu (merkezi İngiltere’de değil ve fakat İsviçre’de bulunan Uluslararası Amatör Atletizm Federasyonu kuralları arasına alınan, Olimpiik Şart’ın 26. maddesi). Sonuç: Bundan böyle, uluslararası düzlemde *Nehemiah* askıya alınmıştı (kendisine amatörlükten el çektilmişliği).

Oysa o, aynı yıl, yani 1982 yılının sonlarına doğru pişmanlık duymaya başlıyordu. Amerikan Şampiyonası ve 1984 Olimpiik Oyunları’na yeniden katılmayı istiyordu. Bu gerçekleştirilebilir (olanaklı) gözükmekteydi. Onun kendi lehine ileri sürdüğü kuram (teori) şuy-

(*) **Will Michael R.**, Les structures du sport international (**Dalleves/Baddeley**, Chapitres choisis du droit du sport, Genève, Editions Médecine et Hygiène, 1993, sh. 21 vd.).

(**) Çevirmenin notu: Çeviri yapılırken, tarafımızdan gerekli görülen bazı değişiklikler gerçekleştirilmiştir.

(***) Genevre Üniversitesi Hukuk Fakültesi (İsviçre) Öğretim Üyesi.

(****) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi.

(1) Her türlü yollama için, bkz. **Will**, Rechtsgrundlagen, sh. 30-32.

(2) Her türlü yollama için, bkz. **Summerer** (Genevre Hukuk Fakültesi eski asistanı), sh. 3-5.

du: Amerikan futbolundaki yükümlenmesine (üstlenmesine, taahhüdüne) karşın, hiçbir şey engelli koşu amatörü konumunu değiştirmemişti ve, her durumda, amatörlüğünün uluslararası düzlemde askıya alınması (amatörlükten el çektilmesi) ulusal yarışmalara katılmasını hiçbir biçimde engellememekteydi. Bu kuram, Amerikan Atletizm Federasyonu (*TAC: The Congress of the USA*) tarafından olumlu bulunarak benimsendi ve bu Federasyon'un Disiplin (Sıkadüzen) Komisyonu ulusal düzeyde koşma iznini ilgiliye verdi; - üstelik oybirliğiyle! Tarih, 9 Kasım 1982 idi. Karara karşı başvuru süresi olan bir aylık süre henüz dolmuştu ki, anlaşmazlık uluslararası düzeyde patlak verdi: Uluslararası Amatör Atletizm Federasyonu (merkezi Londra'da bulunan *IAAF, International Amateur Athletic Federation*) 12 Aralık 1982'de Helsinki'de toplandı ve bu vesileyle *Nehemiah*'ın yeniden kabulüne ilişkin olarak Filâdelfiya'da verilen kararı görüştü. Az sonra, Uluslararası Federasyon'un merkezinden gelen bir teleks haber (ileti) Indianapolis'teki Amerikan Ulusal Federasyonu'nun merkezine ulaştı. Bu teleks en kesin sözcüklerle şöyle söylemekteydi:

"TAC cannot reinstate an athlete for domestic purposes only, as IAAF rules on eligibility apply to all athletes and all competitions. (...) Impossible situation arises if member reinstates and IAAF does not."

Yani, *IAAF* kuralları tüm atletlere uygulanırlar ve ulusal federasyon uluslararası federasyonun aldığı bir karara hiçbir durumda karşı gelemez.

Bunun üzerine, Amerikan Federasyonu boyun eğmek zorunda kaldı...

Böylece, uluslararası federasyon neredeyse kesinleşmiş ulusal bir kararı kısa zamanda etkisiz kılmayı başarmıştır. Bu, birinci gözlemdir.

İkinci gözlem: *Nehemiah*'ın Amerikan mahkemeleri önünde kendi Ulusal Federasyonu'na karşı daha sonra başlattığı girişimlerin hepsi sonuçta başarısız olmuştur. Gerçekten, 14 Ocak 1983'te, *Maryland* Eyaleti'nin bir federal yargıcı, başvuru yollarının (yasa yollarının) tüketilmediği, yani Amerikan Olimpik Kurulu'na başvuru (itiraz) olanağının hâlâ bulunduğuna işaret ederek geçici önlemler almayı reddetti.

Tartışma alanının hemen değiştirilmesi: *Nehemiah*, anlaşmazlığı olimpik makamlar önüne götürdü! Anlaşmazlığı karara bağlaması

için başvuru ve kendisi de anlaşmazlığı Amerikalı atlet lehine karara bağlayan makam, Birleşik Devletler Ulusal Olimpik Kurulu (*USOC, US Olympic Committee*) katındaki (nezdindeki) anlaşmazlık komisyonuydu. 18 Ocak 1983'te, *Nehemiah* ulusal yarışmalara yeniden kabul edildiğini gördü.

Londra'daki Uluslararası Federasyon bu kararı bir tokat gibi hissetti. Süper hızlı ve en yüksek düzeyde tepki: İki gün içinde, Uluslararası Federasyon'un başkanı *Primo Nebiolo*, *CIO*'nun (Uluslararası Olimpik Kurul'un) başkanı *Juan Antonio Samaranch* ile Los Angeles'de buluştu. Sadece iki gün içinde!

Olimpik yüksek başkan, bu "zirve (doruk) görüşmelerinden" çıkarken "çok düşünceli" gözükte ve Birleşik Devletler Ulusal Olimpik Kurulu kararını "çok ağır yanılğı" olarak niteledi. Niçin mi? Kuşkusuz çünkü, *CIO* tarafından kabul edilmiş 28 uluslararası federasyondan yalnız birinin başkanı olan *Primo Nebiolo*, üçlü bir tehditle onun boğazına bıçağı dayamıştı:

— Askıya alınan (kendisine el çektirilen) atletle yarışmaya cüret edecek her atleti uluslararası askıya almakla cezalandırma tehdidi ("bulaştırma etkisi");

— Birleşik Devletler Ulusal Federasyonu'nu (Federasyon olarak) terkin etmekle (silip çıkarmakla) cezalandırma tehdidi;

— Ve böyle bir önlemin, *CIO*'nun Los Angeles, yani Birleşik Devletler'de hazırlamakta olduğu Olimpik Oyunlar için felâketli sonuçlar doğuracağı tehdidi.

Hemen, başkan *Samaranch*, hizaya gelmesi için uyarmak amacıyla örgütünün Amerikalı koluna başvurdu: Bu kol, Olimpik Hareket'in temsilcisi olarak, 26. maddesinde profesyonelleri açıkça dışlayan Olimpik Şart ile bağlıydı.

Birleşik Devletler Ulusal Olimpik Kurulu da baş eğmek zorunda kaldı. Böylece, *Nehemiah* ne ulusal yarışmalar ne Olimpik Oyunlar'a katılabilirdi.

Bundan hareketle, üçüncü bir gözlem: *CIO*'nun başkanı, sadece birkaç gün içinde bir Ulusal Olimpik Kurul kararını etkiden yoksun bırakmayı başarmıştır.

Dördüncü gözlem: Dahası, "Olimpik Hareket" olarak isimlendirilen bütün, yani burada Uluslararası Kurul ve Ulusal Kurul, dışarıdan gelen bir baskıya, *IAAF*'nin baskısına boyun eğmiştir.

Geriye, şunu kaydetmek kalmaktadır: — Bu dikkat çekici bir beceriyle gerçekleştirilen ustaca eylemden yalnızca üç yıl sonra —, 1986'da, Uluslararası Federasyon, amatörlük kurallarını yumuşatma yönündeki gittikçe artan eğilime kendini uyarladı ve neredeyse *Nehemiah*'ın başlangıçtaki gerekçesini benimsedi: Profesyonel olarak Amerikan futbolu oynaması, atletizmdeki amatör konumunu hiçbir biçimde tehlikeye sokmamaktaydı. Bu andan başlayarak, atlet engelli koşucular topluluğuna yeniden kabul edildi.

Bana öyle gözükmektedir ki, bu birinci örnek, örgütlenmiş sporun yapısal düzeninin nasıl işleyebileceğini ortaya koymakta, onun benzersiz güç ve şaşırtıcı etkiliğini göstermektedir. Ne zaman, ne uzaklık engel oluşturmakta gözükmektedirler. Her an ve her yerde kararlar verilmekte, bildirilmekte ve onlara uygun davranılmaktadır. Mantık ve sözcük oyunlarına dayalı pek ince usuller yok, silâhlı polisler yok... Ama yine de, *Nehemiah* gibi dünyaca ünlü bir atlet, kesinlikle askıya alınmaz alınmaz buna uygun davranmakta ve artık ne Amerikan şampiyonaları ne Olimpik Oyunlar'da boy göstermektedir.

Örnek, örgütlenmiş sporun belirgin ve olağanüstü gücünü gayet iyi ortaya koymaktadır. Örgütlenmiş spor, asıl olarak, her biri piramit biçiminde ikili hiyerarşi (astlı-üstlü aşama sırası) yapısal düzenine dayanmaktadır. Önce, bir yandan uluslararası federasyonlardan her birinin piramidi içerisinde ve diğer yandan başlarında *CIO* olmak üzere ulusal olimpik kurullardan oluşan tek bir piramidin içerisinde etkili olan düzey bir yetkeyle (sultayla, otoriteyle) karşı karşıya bulunmaktayız. Buna iki piramidal (piramit biçiminde) sistem (dizge) arasında etkili olan yatay bir yetke eklenmektedir. Birinci örneğimizi oluşturan *Nehemiah* örneğinin pekiyi ortaya koymadığı husus, böyle bir kale karşısında Hukuk'un güçsüzlüğüdür. Gördük ki, Amerikalı yargıçlar sportif başvuru yollarının tüketilmemesini (veya, diğer durumlarda, yetki eksikliğini, *lack of jurisdiction*) öne sürmekle yetinmişler ve konuya girmekten kaçınmışlardır.

Bunun için, burada ikinci bir olayı, İsviçreli atlet *Sandra Gasser* olayını anımsatmakta yarar vardır. Atlet, usul yönünden tam olarak gerçekleştirilmemiş olumlu bir doping (güçkatımı) testi sonunda, *IAAF* tarafından iki yıllığına askıya alınmıştı. Oysa ki, Amerikalı yargıçların örgütlenmiş spor olayı karşısındaki daha çok ihtiyatlı sayılabilecek tutumlarından farklı olarak, İsviçreli yargıçlar atletin şikâyetine (yakınmasına) bakmak ve sorunun esası hakkında karar vermekte duraksamadılar (tereddüt etmediler).

1987 yılı Aralık ayında, Bern Mahkemesi, Medeni Yasa'nın 28. maddesi anlamında kişilik haklarının ihlâline dayanarak, iki geçici önlem alınmasına karar verdi; bunlardan biri İsviçre Atletizm Federasyonu, diğeri Uluslararası Federasyon'a yönelikti. Anılan önlemler, atletin ulusal ve uluslararası yarışmalara - geçici olarak - yeniden kabulünü hedeflemekteydiler. Şu durumda, Londra'daki Uluslararası Federasyon'un kararlaştırdığı yaptırım ile Bern'deki İsviçreli yargıcın kararlaştırdığı iki önlem emri arasında açık çatışma vardır. En azından klasik tipte bir hukukçu için merak ve dikkat çekici olan husus, Uluslararası Federasyon'un boyun eğmeye hiçbir biçimde hazır olmamasıydı. Hem, kendisine karşı *Sandra Gasser* tarafından Londra'daki *High Court* önünde açılmış ikinci bir dava sonuç vermeyecek olduğundan, Uluslararası Federasyon boyun eğmeye daha az yanaşacaktı.

Tam tersine, daha önce *Nehemiah* olayında - ve daha kim bilir diğerk kaç olayda! - başkan *Samaranch*'ı alt etmiş olan tehditlerin ayrıları savurulmaktaydı: *IAAF* tarafından kararlaştırılmış olan yasağın ötesine geçmeye cüret edecek ve askıya alınmış atletle yarışacak her atlete karşı uluslararası askıya alma tehdidi ile İsviçre Federasyonu'na karşı terkin tehdidi. Dışarıdan gelen böyle tehditlerin, İsviçre Atletizm Federasyonu'nun, kendi ulusal yargıcı olan İsviçreli yargıcın verdiği emre uymasını önleme amacını taşımaları ve bunda başarılı olmaları duyulmamış şey değil midir? Tehditler işe yaradılar; çünkü, her şeyden önce, *Sandra Gasser* arkadaşlarının mesleğini tehlikeye atmamak için ne ulusal ne uluslararası yarışmalara katılmayı diliyordu. İşte böylece, sonuçta, iki geçici önlemin biri de diğeri de etkisiz kalmaktaydı.

Burada, Hukuk ve Devlet'in yargısa! makamlarının örgütlenmiş modern sporun kurulu yapısal düzeni karşısındaki güçsüzlüğünün en çarpıcı örneklerinden biri vardır.

Gitgide uluslararası olan veya uluslararası kılınan bu spor, sanılabileceği gibi, hafif, bireyci, çoğulcu ve demokratik tarzda örgütlenmemiştir. Tersine, katı, hiyerarşize (astlı-üstlü aşama sıralı) ve kendi içine kapanık tarzda iki büyük piramitte yapılaşmıştır: gözlemlenebileceği üzere, uluslararası federasyonlar piramidi ve olimpik kurullar piramidi söz konusudur. Geriye, bu iki piramidal (piramit biçimindeki) hiyerarşinin (astlı-üstlü aşama sırasının) nasıl bir araya geldikleri ve birbirini tamamladıklarını görmek kalmaktadır.

A. Uluslararası Federasyonlar Piramidi

Şu ya da bu sporu yapmayı dileyen insanların, sporcuların yer aldıkları bu birinci piramit düzleminde işe başlayalım.

Tüm 19. yüzyıl boyunca köyler, kentler ve semtlerde "kulüpler" örgütlenmişlerdir. Sportif karşılaşmalar ve dolayısıyla yapısal düzenler çoğalmışlardır. İlk sportif federasyonlar İngiltere'de ortaya çıkmışlardır: 1863'te "Football Association" ve 1871'de "Rugby-Football Union". Ve bu "Rugby-Football Union"un kurulmuş olduğu yılda uluslararası ilk rugby maçı yapılmıştır.

Şimdi 65.000'den çok "kulüp" ve "derneği" yapısında toplayan Alman Spor Konfederasyonu'nun (*Deutscher Sportbund*'un) bugünlerde başlattığı reklâm kampanyası şöyledir: "Sporun en iyisi (güzeli) kulüpte yapılır" ("*im Verein ist Sport am schönsten*") ("*le sport se pratique au mieux au club*"). İsviçre'de, şu anda, 6 milyon nüfusa 30.000 dolaylarında kulüp ve dernek düşmektedir! Bu veriler, Almanya ve İsviçre'de sportif hareketin ne denli geniş ve yoğun olduğunu göstermektedirler. Fakat, bu hareket sadece geniş ve yoğun olmayıp, özellikle çok katı biçimde bölünmüş, tekelleştirilmiş ve hiyerarşizedir. Örgütlenmiş sporun özgüllüğü (neviyeti, spesifitesi) de işte buradadır.

Önce, *Bölünmüşlüğü*: Spor örgütüne kendine özgü yapısını veren, örgütün dallara ayrılmış olmasıdır. Bir kentin futbolcuları bir tek veya birden çok futbol kulübü, değişik futbol kulüpleri futbol dernekleri - örneğin Bavyara'da Bavyara Futbol Derneği - ve futbol dernekleri de futbol federasyonunda - örneğin Almanya'da 16 eyaletin futbol dernekleri Alman Futbol Federasyonu'nda (*DFB, Deutscher Fussballbund*) - toplanmaktadırlar. Aynı şey, voleybol, basketbol ve atletizm için de söz konusudur.

Dallara göre bölünme uluslararası düzeyde de sürmektedir: Alman Futbol Federasyonu ve İsviçre'deki adası İsviçre Futbol Derneği, bunların her ikisi de, güçlü *FİFA*'nın (*Fédération Internationale de Football Association*'un) üyesidirler.

Aynı biçimde, basketbol, atletizm, kayak ulusal federasyonlarının her biri de kendilerini karşılayan uluslararası federasyonları oluşturmaktadırlar. İçlerinden bazıları, önemlerinin artması nedeniyle, etkinliklerini merkezîyetçilikten arındırmak (kurtarmak) zorunda kalmışlardır. Bu suretle, *FİVB*'nin (*Fédération Internationale de Volleyball*'ın) yapısında, ulusal federasyonları kıtalar veya coğrafi komşulu-

ğa göre bir araya getiren konfederasyonlar, Afrika, Asya, Avrupa, Kuzey Amerika, Orta Amerika, Karaipler (Antiller) ve Güney Amerika Konfederasyonları bulunmaktadır. En çok tanınan ve sevilen dal olan futbolda, *UEFA*'yı (*Union Européenne de Football Association*'u) kim bilmez ki? En genç federasyon yenilerde Berlin'de ortaya çıkmıştır: 3 Baltık ülkesi ulusal federasyonları da içinde olmak üzere, 31 Avrupa ülkesinin ulusal federasyonlarından oluşan *EHF* (*European Handball Federation*) söz konusudur (3).

Şimdi, hemen hemen tüm büyük olimpiik dallarda Avrupa federasyonları vardır.

Tekelleştirilmişliği: Şu durumda, sportif hareket bölünmüştür. Bu hareket aynı zamanda tekelleştirilmiştir de. İşte günümüzde örgütlenmiş spora ayırıcı özelliğini veren ikinci çizgi: bu spor neredeyse tamamen tekelleştirilmiştir. Aynı kentte "bir veya birden çok spor kulübü" var olabileceğini gözden kaçırmamışsınızdır. Fakat yüksek düzeyde, Eyalet veya Devlet düzeyinde, artık "bir veya birden çok dernek" söz konusu olamaz. Böylece, tek bir Bavarya ... Derneği, tek bir Alman ... Federasyonu vardır. Devlet düzeyinde, bir dalda bir dernek ya da bir federasyondan fazlası hiçbir zaman veya hemen hiçbir zaman yoktur: Bu tek dernek ya da tek federasyon ise tekele sahiptir. Tekelse prensler, krallar, imparatorlar yaratmaktadır. Ve her kim ki belirli bir sporu yapmayı ister, her kim ki kendi spor dalında ilerlemek, o dalda kariyer yapmak ve gerek ulusal gerek uluslararası yarışmalara katılmayı diler; o bunu, sadece ve sadece, bir tek olan dernek, bu derneğin onu da seçip ayırması, demek oluyor ki dernek yöneticilerinin kararları ve bunun içerdiği tüm şeyler aracılığıyla gerçekleştirebilir.

Burada, "birlikçi temsil ilkesinden" ("*règle de représentation unitaire*", "*Ein-Platz-Prinzip*") söz edilmektedir. *FIFA* Tüzüğü'nün 1. maddesi, *IAAF* Tüzüğü'nün 4. maddesi veya *FIBA* (*Fédération Internationale de Basket-ball*) Tüzüğü'nün 42. maddesi - bunların hepsi de - şöyle demektedirler: "Ülke veya bölge başına tek bir üyeye üyelik düşecek ve bu üye uluslararası federasyonca söz konusu ülke veya bölgede futbolu (atletizmi, basketbolu) düzenlemek için yetki verilmiş tek örgüt olarak tanınacaktır." Yine de, kural kayda değer ayrıklara (istisnalara) yer vermektedir: Ulusal düzeyde, *FIFA* kendi daltı-

(3) Bunu, 18 Kasım 1991 pazartesi günlü *Neue Zürcher Zeitung*'da çıkan küçük bir kısa yazıya dayanarak söylemekteyiz.

nın (futbolun) beşiği olan Britanya Adaları'nın, her biri kendi temsilcisine sahip, dört bölgeden oluştuğunu kabul etmektedir: *The Football Association (England)*, *The Football Association of Wales*, *The Scottish Football Association*, *The Irish Football Association*. Aynı biçimde, *rugby* geleneksel olarak iki uluslararası örgüt tarafından temsil edilmektedir: Fransa'nın egemen olduğu Uluslararası Amatör Rugby Federasyonu ile dört Britanya derneği, Avustralya, Yeni Zelanda ve Güney Afrika derneklerinin egemen oldukları Rugby Birliği. Ara sıra, tamamen mali çıkarlar zihinleri birbirlerinden ayırmakta ve tekeli kırmaktadırlar: *Formül 1* artık *FISA*'nın (*Fédération Internationale du Sport Automobile*'in) ellerinde değildir; boks, golf ve profesyonel tenis bu konuda diğer örnekler oluşturmaktadırlar.

Bununla birlikte, tekeller sistemi her zaman kural sayılmalıdır. Zaten, sanılabileceği denli eski değildir. Örneğin Almanya'da sadece Üçüncü *Reich* dönemine dek uzanmaktadır. 1933 yılından önce, her dalda, çok sayıda dernek birbirine rekabet yapmaktaydı. Sporu kafasında siyasal bir vesayet aracı olarak tasarlayan faşizm bu çeşitliliğe son verdi (4). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, bu tekeli yapısal düzen, Anayasa'da güvence altına alınan dernek özgürlüğüne aykırılık nedeniyle, itiraz konusu yapılmaksızın kalamadı. Ama, anılan yargısal kararlara karşın, tekeli yapısal düzen, diğer demokratik ülkelerde olduğu gibi, sonuçta Almanya'da da galebe çaldı. Sundukları etkililik, serbestlikçi zihinlerin sahip olabilecekleri korkulara üstün geldi...

Son bir sözcük de hukuksal biçim üzerine: Piramidin temelinden tepesine değin, kulüpler, dernekler, federasyonlar-Almanya'da olduğu gibi İsviçre'de de, genelde - yalın (basit) bir dernek biçimine bürünmektedirler. *FIFA*, *UEFA*, yenilerde ortaya çıkmış *EHF* gibi uluslararası federasyonlar için de aynı şey geçerlidir.

Bazılarının bu sonuçları hükümetler arası örgütler düzeyine yükseltmek istedikleri, bunları Uluslararası Hukuk tüzel kişiliğine sahip saymayı ve bu nedenle merkezlerinin buldukları ülkenin Ulusal Hukuku'na bağlı kılmamayı önerdikleri gerçektir. "Uluslararası spor federasyonları ve bunların yasal düzenlemelerinin Devletler üstü karakterinin (özyapısının) gitgide tanınmaları" (5) dileğinde bulun-

(4) **Giesselmann-Goetze**, sh. 15-17 (*Vieweg, Gleichschaltung*'a yollama yaparak).

(5) **Oswald Denis**, *L'organisation juridique des fédérations internationales de sport*, *Olympic Message*, 1985, s. 11, sh. 7 (9).

mak, elbette ki olanaksız değildir. Fakat şu sıralarda, - Birleşik Devletler veya Avrupa'da - mahkemeler böyle sözleri benimsemeye hazır değildirler. Yalnızca Paris Asliye Mahkemesi'nin 1987 tarihli bir kararını anmakla yetinelim. *FIA (Fédération Internationale de l'Automobile)* 69 ülkeden gelen delegelere dayandığı yönündeki gerekçeyi ileri sürdüğünde, yargı kararı şöyle yanıt vermişti:

"(...) *FIA* gerçekten evrensel bir örgüt olarak görünmekte ve bundan dolayı Birleşmiş Milletler'in Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nde gözlemci veya danışman konumundan yararlanmakta ise de, her türlü Uluslararası Kamu (Genel) Hukuku statüsü yokluğunda, tüzel kişiliğe sahip olmak bakımından yalnız Ulusal Hukuk'a (Fransız Hukuku'na) bağlıdır (...) (6)."

Sadece, Devletler arası bir anlaşmanın yapılması uluslararası sportif bir federasyonu "ulusal olmaktan çıkarabilir" ve onu hukuken gerçek bir uluslararası örgüt kılabilirdi. Daha 1923 yılından başlayarak, bu yönde birçok tasarı hazırlanmış, ama Devletler o tarihe dek buna fazla ilgi göstermemiş olduklarından, hiçbir zaman sonuçlanmamışlardır (7).

Bu açıklanabilir. Uluslararası spor geliştikçe ve ulusal ün için içine karışıkça, Devletler'in hükümetleri bu konuya ilgi duymakta ve müdahaleleri de artmaktadır. Uluslararası bir statününün bu alana ulusal olarak el koyulmasına yalnızca ket vuracağı ortadadır.

Bu hususta, Uluslararası Sportif Federasyonları Bir Araya Getiren bir Dernek (*AGFIS*) kurma yönünde daha 1960'lı yıllarda (1967) Monako'da başlatılan girişimi kaydetmek gerekir. Bu girişim, uluslararası federasyonların Devletler ve Devletler arası örgütler karşısında olduğu kadar, Olimpik Hareket yani şimdi konu edeceğimiz Olimpik Kurullar'ın tüm piramidi karşısında da her türlü müdahaleye birlikte karşı koyma ve kendi özgüllükleri (neviyetleri, spesifite-leri) ile özerklikleri üzerinde üsteleyerek durma girişimidir.

B. Olimpik Kurullar Piramidi

Uluslararası Olimpik Kurul, 23 Haziran 1894'te - demek ki bundan hemen hemen bir yüzyıl önce - Paris'te kuruldu. Kurul,

(6) Yayınlanmamış, ama *Summerer* (sh. 35) tarafından anılan, 18 Mart 1987 tarihli, *Peugeot/FIA* ve *FISA* davasında verilen karar.

(7) *Jack Patrick*, *Les structures (Collomb, sh. 1-44)*, sh. 22.

“modern Olimpik Oyunlar’ın denetim ve gelişimini üstlendi” (1989 Olimpik Şartı’nın 11. kuralının 1. fıkrası). O tarihten beri, olimpik hareketi ilgilendiren her şeyi kendi tekeline almaktadır.

CIO, egemen olarak olimpik kenti belirlemekte ve Oyunlar’a katılacak oyuncularını seçmektedir. Oyunlara katılacak her kişi veya örgüt Kurul’un yüksek yetkesini (sultasını, otoritesini) kabul etmek ve O’nun gerek kuralları gerek yargı yetkisine kesinlikle bağlı kalmak zorundadır (kural 4, fıkra 2). “Kurallar” ve “yargı yetkisi” denmektedir; bu, hukuksal gücü elinde tutan, egemenlik sahibi birinin kullandığı dildir. Egemenlik sahibi öyle biri ki, fazladan olarak, ne hazinesi ne de gelirleri eksiktir. Yalnız beyaz bayrağı, beş halkalı simgesi, “*citius, altius, fortius*” özlü-sözü ve olimpik marş değil ve fakat olimpik alev, meşale ve protokol de Olimpik Kurul’un “tekelci mülkiyeti”ndedir (kural 6). Dahası, 10. kurala göre, kısaca “Olimpik Oyunlar” “*CIO*”nun tekelci mülkiyetindedirler”. Ayrıca, bu garip formülün televizyonun ortaya çıkmasıyla bir altın madeni olduğu da anlaşılacaktı. “İyilikçi peri”, 1972’de kazandırdığı 13 milyon dolar ile - Basın’ın verdiği sayılara göre - 1992’de (*Albertville* ve *Barcelona* birlikte hesaba katıldığında) kazandırdığı 784 milyon dolar arasında para kazandırmak suretiyle mali soruna kesin çözüm getirmiş gözükmektedir. 20 yılda çarpım çarpanının ulaştığı sayı, basit bir 60 sayısından ibarettir. Ne ki!

Bu mutlak egemenlik sahibi, bu tekelci malik tam olarak kimdir?

Olimpik Şart’a bakılacak olursa, *CIO* “tüzel kişiliğe sahip, bir Uluslararası Hukuk Derneği”dir ve merkezi İsviçre’de bulunmaktadır (kural 11, fıkra 2). Oysa, bir Özel Hukuk derneği nasıl olur da kendi kendini Uluslararası Hukuk derneği konumuna çıkarabilir ki? Aslında, bu dernek Devletler’ce oluşturulmamıştır ve Devletler hiçbir zaman onun üyesi olmamışlardır. İsteselerdi dahi, bunu yapamazlardı; zira kural 12, Kurul “uygun gördüğü kişileri seçerek kendi kendini oluşturur” demektedir. Demek ki, Kurul kendi üyelerini - genel olarak ülke başına bir üye - yine kendisi seçmektedir. Bu yoldan seçilmiş kişiler, ne kendi hükümetleri ne her kim olursa olsun bir kimse-den kendilerini bağlayabilecek veya oy özgürlüklerini köstekleyebilecek bir vekâlet kabul edebilirler. Kurul’un yapısında, bu kişiler ülkelerinin delegeleri değildirlere. Tersine, ülkeleri katında Kurul’un temsilcileridirler (kural 12, fıkra 3). Öyleyse, *CIO*’nun yönelimi gibi oluşum tarzı da uluslararası ise de, yine de bundan derneğin Uluslara-

rası Hukuk'a bağlı olduğu sonucu çıkmamaktadır. Gerçekte, dernek İsviçre Yasası ve İsviçre mahkemelerinin yargılama yetkisine bağlıdır (örneğin, derneğin itirazlarına karşın, iki Çin olayında olduğu üzere). Hem CIO, uluslararası örgütlerin yaptıkları gibi, ev sahibi ülke İsviçre ile merkezine ilişkin bir anlaşma yapmayı da henüz başaramamıştır. 1981 yılında, İsviçre Federal Konseyi CIO'ya özel bir statü tanımak için karar biçiminde tek yanlı bir işlem yapmayı yeğlemiştir (8): Öyleyse yeni bir Şart Tasarısı'nın şöyle bir belirleme yapması yerindedir: "CIO tüzel kişiliğe sahip, sınırsız süreli, dernek biçiminde, hükümet dışı, uluslararası bir örgüttür; merkezi İsviçre'dedir".

Şart (kural 11, fıkra 2) derneğin "hiçbir kâr amacının bulunmadığını" söylemektedir. Fakat, Şart bu noktada da hiç de gerçeği yansıtmamaktadır. Yalnız Olimpik Oyunlar'a ilişkin iş hacmi (cirosu) Seul'de bir milyar doların üstüne (ve Barselona'da kim bilir daha ne kadar fazlasına) çıktığından, çok uluslu gerçek bir işletmenin söz konusu olduğunu ileri süren görüş - ki kısa süre önce bir Alman yazar tarafından ortaya atılmıştır (9) - dikkate alınmayı hak etmektedir.

Piramidin tepesinden aşağı doğru inildiğinde, temelde, - sayısı 170 dolaylarında olan - Ulusal Olimpik Kurullar'ın (CNO'ların) bulunduğu görülür. Fakat, her uluslararası federasyonun kendi ulusal federasyonlarınca oluşturulduğu birinci küme piramitlerinden farklı olarak, Ulusal Olimpik Kurullar hiçbir biçimde - biraz önce belirttiğim üzere, üyeleri sadece bireyler olabilen - Uluslararası Olimpik Kurulu oluşturmazlar. Ulusal Kurullar hukuken bağımsızdırlar. Uluslararası Kurul ile bağları hukuksal olmayıp cylemseldir. CIO yalnızca, her Devlet için, olimpik hareketle sporun gelişme ve korunmasıyla uğraşmakla yükümlü kıldığı, Olimpik Oyunlar'da ülkesinin temsil edilmesini sağlama konusunda "tekelci yetki" verdiği bir Ulusal Kurul tanıma yetkisiyle donatılmıştır (kural 24).

Örgütlenmiş sporun yapısal düzeninin ayırıcı özelliklerinden olan ünlü "*Ein-Platz-Prinzip*", yani birlikçi temsil ilkesinin yeniden ortaya çıktığını görmekteyiz.

Tanıma yetkisi, tanımayı geri alma yetkisini - veya, Uygulama'da yeterli olan, tanımayı geri alma tehdidini - elbette ki içerir. Büyük tekelci küçük tekelciyi onun tekelini mahvetmekle tehdit ettiğinde, kesinlikle etkili bir tehdit aracı kullanmaktadır.

(8) **Mbaye Kéba**, La nature juridique du CIO (Collomb, sh. 69-93); **Summerer**, sh. 31-38.

(9) **Summerer**, sh. 41-45.

CIO'nun düşey yetkisi, ondan daha az şartıcı olmayan, yatay bir yetkiyle tamamlanmıştır. Bu yetki "yataydır", zira tüm uluslararası federasyonları, yani ilk sırada olimpiik programda yazılı sporları yöneten (kural 43) ve tanınmaları yönünden *CIO*'ya bağlı olan federasyonlar ile ikinci sırada "diğer" federasyonları kapsayacak biçimde olimpiik piramidin ötesine taşmaktadır. *CIO*, "kendi sporlarını ilgilendiren genel sorunları Olimpiik Oyunlar bakımından incelemek amacıyla" (kural 17) bu "diğer" federasyonlara çağrıda bulunabilir.

Fakat, dikdörtgen biçimindeki (dikaçılı) ilişkiler kavranırsa, güçler örgüsünün daha bir ince, daha bir karmaşık olduğu görülür. *CIO* tarafından tanınmak için, Ulusal Olimpiik Kurullar'ın, yine O'nun tarafından tanınmış kendi dallarındaki uluslararası federasyonlarına üye olan tüm ulusal federasyonları zorunlu olarak bir araya getirmeleri gerekmektedir. Birlikçi temsil ilkesi (*Ein-Platz-Prinzip*) bir kez daha baskın çıkmaktadır. *CNO*'lar (Ulusal Olimpiik Kurullar), her durumda, her spor dalı için tek bir ulusal federasyonu tanıyabilirler. Böylelikle ki, ulusal federasyonlar bile, onları ya kendi *CNO*'su (Ulusal Olimpiik Kurulu) ya kendi uluslararası federasyonu aracılığıyla disiplin (sıkıdüzen) altına alabilen *CIO*'ca dizgin altında tutulmaktadır. Bunun tersi de olabilmektedir: *Nehemiah/Nebiolo* olayında gördüğümüz gibi, uluslararası bir federasyon bir *CNO*'yu *CIO* aracılığıyla disiplin altına alabilmektedir.

Geriye, *CNO*'ların kendi yönlerinden, tıpkı uluslararası federasyonlar gibi, evrensel bir dernek, Ulusal Olimpiik Kurullar Derneği (*ACNO, Association des Comités Nationaux Olympiques*) yapısında bir araya gelerek güçlerini birleştirmeyi denediklerini eklemek kalmaktadır.

İşte, bu 20. yüzyıl boyunca yaratıldığı biçimde, örgütlenmiş sporun ince delikli örülmüş ağı.

Genel çizgisi bu kısa özetlemede, spor ile Hukuk arasındaki çok sayıdaki ilişkilerin ayrıntılarına girilmeksizin, çifte piramidal (piramit biçimindeki) hiyerarşi (astlı-üstlü aşama sırası) üzerinde duruldu. Sporun, kendi sınırlarını belirlemek ve Devlet içinde, Devlet'in yanı başında veya - yeğlikle - Devlet üstünde imparatorluğunu güçlendirmekte nasıl özenli davrandığı gösterilmeye çalışıldı. İşte böylece, yasama, yürütme ve yargı görevleri içeren, Devlet'e yakın (Devlet benzeri) gerçek bir yapısal düzenin tüm piramitlerin içerisinde oluştuğu görülmektedir. Bu yapısal düzende her şey vardır: "Anayasa-

lar”, “yasalar”, - alt (birinci) ve üst (ikinci) dereceleriyle - “mahkemeler”. Düşünülense, olağan Hukuk ve mahkemelerin yerlerine yukarıdakilerinin konulması, olağan olanların gereksiz kılınması ve hattâ - ki bu ağır (vahim) görünmektedir - bunlara başvurmanın yasaklanmasıdır. Bu düşünce o ölçüdedir ki, uluslararası bir federasyon, Uluslararası *Ski-Bob* Federasyonu, 1976 tarihli Tüzüğü’ne şu uyarıyı koyabilmiştir:

“Uluslararası Tüzük, tamamlayıcı düzenlemeler veya yönergeler hükümlerine Medeni Hukuk ya da Ceza Hukuku yoluyla itiraz, spora ilişkin nedenlerle olanaksız ve yasaktır (paragraf 1, s. 9). (...) Alınan bir karar veya önlem hakkında pek ince hukuksal akıl yürütmeler, kamuoyu önünde eleştiriler veyahut uygun kaçmayan yorumsal açıklamalar sportif anlayıştan yoksurdurlar, yersizdirler ve bırakılmadırlar (paragraf 1, s. 12).”

Çok daha kısa ve federasyonlarda oldukça yaygın olan, şu ya da bu biçimde pek yalın tarzda şöyle söyleyen kayıt - daha az eğlendirici - diğer bir örnek oluşturabilirdi:

“Olağan yargısal yol dışlanmıştır; bu kuralın her ihlâli cezalandırılacaktır.”

Böyle bir dışlama, Fransa’da kamu düzeni, Almanya, Hollanda, İspanya, Portekiz ve *Common Law* ülkelerinde de Devlet’in yargısal makamlarına başvurabilme anayasal güvencesine aykırı sayılmaktadır (10).

Fakat bütün bunlar sporun kendi dünyalarına kapanıp kalmış büyüklerini hemen hemen hiç etkilememekte gözükmektedir: *FIA*’nın başkanı, bir oturumdan çıkarken, “yetmiş yılda ilk kezdir ki bir üye Federasyon’u mahkeme önünde dava etmektedir” diyerek hoşnutsuzluğunu belli etmiştir (11). İki piramidin zirvesindeki işlevleri, yani *IAAF*’ninki ile Olimpik Hareket’inkini şimdi şahsında toplayan, tüm gücü elinde tutan bay *Nebiolo*’nun kullandığı dil daha şaşırtıcıdır:

(10) Fransa için, bkz.: *Simon*, 156 ve 168-170; *Balmond Louis*, Les institutions disciplinaires (*Collomb*, sh. 45-65), sh. 61-62. Diğer ülkeler için, bkz.: *Will*, Rechtsgrundlagen, sh. 44 n. 35; *Will*, Sport und Recht in Europa, sh. 5-7; *Bermejo Vera*, Le sport et le droit (*Conseil de l’Europe*), sh. 37, - *Helmig*’in sh. 45’teki yanıtıyla birlikte - ve ayrıca *van Staveren*, sh. 45-46; son olarak, *Summerer*, sh. 53-73.

(11) 10-11 Haziran 1984 tarihli *Le Monde* gazetesi (Paris), sh. 11, kolon 6.

“İlk ve son kez olarak” demektedir, “hakem mahkememiz son merci mahkemesidir. Dünyadaki hiçbir mahkemenin hiçbir kararını kabul etmeyeceğiz. Bu konumumuzun yasal dayanağı ne midir? Eh pekâlâ, bize ait kurallar sadece! Tüm atletlerimiz kurallarımıza uymak zorundadırlar. Bu kimin hoşuna gitmezse, o varsın kendisi gitsin (12)!” Korkutucu eylemsel yetkilerinin baştan çıkardığı, hukukçularından destek alan yüksek düzeyde bazı spor görevlilerinin spor kurallarının her türlü Hukuk kuralının - Ulusal Hukuk kuralları, Anayasa Hukuku kuralları ve hattâ Avrupa Hukuku kurallarının - neredeyse üstünde taht kurduklarını nasıl da düşledikleri iyi anlaşılmaktadır (13). Bu spor görevlileri, uluslararası ticareti yöneten *lex mercatoria internationalis*'i (*****) (uluslararası ticaret ‘yasasını’) örnek alarak, uluslararası spor için de bir *lex sportiva internationalis* (uluslararası spor ‘yasası’) düşüncesini ortaya atmaya denemektedirler (14). Fakat, *lex mercatoria* kuralları ancak Devlet yasalarının irade özerkliğini kabul ettikleri ölçüde yargıçlarımız önünde yasal güce sahip oldukları gibi, bu *lex sportiva* kuralları da Devlet, Avrupa Topluluğu veya Uluslararası Hukuk tarafından oluşturulmuş emredici normların üstünde yer alamazlar ve onlara aykırı olamazlar.

Olimpik stadların eskiden gotik katedrallerin (başkiliselerin) kendilerine çektikleri kalabalıkları kendilerine çektikleri bir dönemde, spor, demokratik Devletler’in kurulu kamu düzeni ve özellikle anayasal güvencelerine - zaten Kilise’nin de yapmak zorunda kaldığı gibi - uymayı yakında öğrenmek zorundadır. Ve onlara sadece uymayı değil, fakat bunun çok daha ötesinde, onları tüm yapısal düzeninde sorguma (imtisâs etme) ve içine sindirmeyi de yakında öğrenmek zorundadır. Örgütlenmiş spor görevlileri bunu ne denli erken kabul ederlerse, bu, ilk sıradaki ilgililer olan sporcular için o denli iyi olacaktır.

(12) *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, s. 127, t. 2.6. 1992: “Für die IAAF sind Gerichte keine Instanz. . .”

(13) Gördük ki, FIA, 69 ülkeden üyesinin bulunduğunu Paris Asliye Hukuk Mahkemesi önünde ileri sürmüştü (bkz. yuk. dpa. 6). FIA’nın bunu ileri sürmesi gibi, Uluslararası Bisikletçiler Birliği de, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı önünde, “özel nitelikteki uluslararası mevzuatı”nın o dönemde bile 108 ülkeyi kapsamakta olan geniş uygulanma alanı olgusu üzerinde üstelerek durarak, bu mevzuatın ön sırada geldiği ve bu nedenle öncelikle uygulanması gerektiği savunmasını yapmıştır. Bkz. CJCE, 12 aralık 1974 (Walrave/UCI, 36/74), Rec. 1974, 1405, 1413-1414 (s. 3). Ayrıntılar için, bkz. Rideau Joël, *Règles sportives et droit communautaire* (Colomb, sh. 139-154).

(*****) Burada, *internationalis* sözcüğü, tarafımızdan gerekli görülerek metne eklenmiştir (çevirmen).

(14) Will, *Rechtsgrundlagen*, sh. 37-47 ve Summerer, sh. 95-130.

Kısa Bibliyografya

- Baddeley Margareta:** L'autonomie des associations sportives en Suisse, Genève, Faculté de droit (Mémoire de D.E.S.), 1990.
- Charte Olympique 1989:** - Bu arada, yerini 1991 tarihli değişikesi (versiyonu) almıştır.
- Collomb Pierre (Ed.):** Sport, droit et relations internationales, Paris, Economica, 1988.
- Conseil de l'Europe:** Le sport et le droit - Actes du dix-huitième Colloque de droit européen (Maastricht, 12-14 octobre 1988), Strasbourg, 1989 - Edition anglaise: Sport and the Law.
- Giesselmann-Goetze Gudrun:** Das Ein-Platz-System - **in:** WILL Michael R. (Ed.), Sport und Recht in Europa - Kolloquium, Saarbrücken, Europa-Institut der Universitaet, Nr. 116, 1988, sh. 15-26.
- Nafziger James A.R.:** International Sports Law, Dobbs Ferry, N.Y., Transnational Publishers, 1988.
- Simon Gérald:** Puissance sportive et ordre juridique étatique, Paris, L.G.D.J., Bibliothèque de droit public, t. 156, 1990.
- Summerer Thomas:** Internationales Sportrecht vor dem staatlichen Richter in der Bundesrepublik Deutschland, Schweiz, USA und England, München, VVF, 1990.
- Vieweg Klaus:** Gleichschaltung und Führerprinzip - Zum rechtlichen Instrumentarium der Organisation des Sports im Dritten Reich - **in:** SALJE Peter (Ed.), Recht und Unrecht im Nationalsozialismus, Münster, Regensberg und Biermann, 1986, sh. 245 vd.
- Vieweg Klaus:** Normsetzung und - anwendung deutscher und internationaler Verbaende, Berlin, Duncker und Humblot, 1990.
- Will Michael R.:** Rechtsgrundlagen der Bindung nationaler Verbaende an internationale Sportverbandsregeln - **in:** REUTER Dieter (Ed.), Einbindung des nationalen Sportrechts in internationale Bezüge, Heidelberg, C.F. Müller, 1987, sh. 29-51 -En portugais: Normas desportivas internacionais e direito in-

terno, Revista de Informação Legislativa (Brasília), vol. 26, n. 103, 1989, sh. 357-382.

Will Michael R. (Ed.): Sport und Recht in Europa - Kolloqium, Saarbrücken, Europa-Institut der Universität, Nr. 116, 1988.

Kısaltmalar (*****)

ACNO	Association des Comités Nationaux Olympiques
AGFIS	Association Groupant les Fédérations Internationales Sportives
bkz.	bakınız
CIO	Comité International Olympique
CJCE	Cour de Justice des Communautés Européennes
CNO	Comité(s) National(aux) Olympique(s)
DFB	Deutscher Fussballbund
dpn.	dipnot(u, lar, ları)
EHF	European Handball Federation
FIA	Fédération Internationale de l'Automobile
FIBA	Fédération Internationale de Basket-ball
FIFA	Fédération Internationale de Football Association
FISA	Fédération Internationale du Sport Automobile
FIVB	Fédération Internationale de Volleyball
IAAF	International Amateur Athletic Federation
n.	note(s)
s.	sayı(sı, lar, ları)
sh.	sahife(si, ler, leri)
t.	tarih(li)
TAC	The Athletics Congress of the USA
TGI	Tribunal de Grande Instance
UEFA	Union Européenne de Football Association
USOC	US Olympic Committee
vd.	ve devamı(ndaki, ndakiler)
yuk.	yukarıda(ki, ler)

(*****) Çevirmenin notu: Türkçe kısaltmaların dışında kalan kısaltmalar da metne tarafımızdan eklenmiştir.